

Zarif Bir Âlim - Düşünür: Mehmet Hoca'nın Ardından

Seyfi Kenan*

Mehmet Genç ismini duyunca aklıma ilk gelen, zarif bir âlim-düşünür oluşu ve duruşudur.

Âlim olmak başka, düşünür olmak başkadır; hem âlim hem düşünür olmak ise bambaşka bir nitelik ve zanaattir. Çok az kişide bu iki beceri, özellikle zarafet ve sabırla da birleşince Mehmet Genç'in zatında nev-i şahsına münhasır bir marifete dönüşür.

Mehmet Hocayı nasıl tanıdım ve bildim? Lisansüstü çalışmalar ve araştırma için 1994 başlarında Amerika'ya gitmeden önce ismini duymuştum ama İstanbul'dayken bir çalışmasını okumadığımı itiraf etmeliyim. Gençliğin getirdiği bazen aburcubur bazen sistematik okumaları içerisinde kaçırmıştım, her ne kadar onun yakın arkadaşı Erol Güngör'ü dikkatle okumuşsam da. Lisans yıllarımda Erol Güngör'ün İslam dünyasının temel sorunları ve değerler meselesinden Paul Hazard'ın *Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme* kitabının çevirisine varıncaya kadar hemen hemen bütün çalışmalarını düşünerek okumuştum ve halen de bu okumalarımı hatırlarım. İnsan yurtdışına çıkınca; her açıdan beslendiği ve sürekli iç içe olduğu çevrenin dışına çıktığında sadece dünyada neredeyiz, nereden geliyor ve nereye gidiyoruz sorularını daha farklı bir şekilde sormakla kalmaz, hayatında gerçekten değerli ve anlamlı olan şeyleri ve metinleri yeniden gözden geçirir. Daha ayırt edici bir gözle görmeye başlar; ben de öyle yapmış,

* Marmara Üniversitesi.

Türkiye'deyken gözden kaçırdığım yazar, edebiyatçı ve düşünürlerin eserlerini New York'un sakin sokaklarında yer alan bazen *Hungarian Cafe* ve *Barnes and Noble*'da, bazen de *Public Library*, *Columbia Butler Library* gibi kütüphanelerinde fırsat buldukça okumuştum, tabii ki yeni dünyanın pek çok heyecan verici ve ufuk açıcı metinlerinin yanı sıra. New York sokaklarında en azından yazdıklarıyla da olsa Türk şair ve düşünürlerle birlikte olmak ve düşünmek başka bir keyifti doğrusu. Böyle durumlarda uzağın ne kadar yakın, yakının da ne kadar uzak olduğunu fark edebiliyorsunuz. İşte böyle bir durumdayken Mehmet Genç Hoca'nın çalışmalarını da New York'tayken yakından takip etmiş, eserlerini ilgiyle okumuş ve düşünmüştüm.

Uzun New York yıllarından sonra eve, İstanbul'a dönünce yüz yüze konuşmayı, tartışmayı ve sohbet etmeyi en çok arzu ettiğim isimlerden biriydi şüphesiz kendisi. Döndükten kısa bir zaman sonra, 2003 sonlarına doğru Mehmet Hoca ile İSAM Kütüphanesinde tanıştık ve ondan sonra daima ufuk açıcı sayısız sohbetler ettik.

Bu sohbetler, bana yukarıdan aşağıya doğru söyleyerek anlatırsan unutturum, gösterirsen hatırlarım, ama benimle sohbet edersen anlarım, öğrenirim diyerek oluşan kalıcı ve sahici eğitim-öğretimin ilk ilkesindeki sohbetin tam kendisi olmuştur. Sohbet dostça, arkadaşça her şeyi enine boyuna konuşmak, aklına gelen her türlü soruyu korkmadan çekinmeden özgürce sormaktır. Ne konu ediliyorsa onunla ilgili bütün bilgi, fikir ve meseleleri muhatabına güç katarak, bazen düzenli bazen uçarak, oradakilerin yaş, kültür veya gelenek farkına bakmaksızın sahici dost ve meslektaşların birbirlerine saygı ve sevgileri içerisinde konuşması, tartışması ve birbirlerini güçlendirecek şekilde diyalog içinde bulunması demektir. Türklerin Arapça'dan ödünç aldıkları ve kendi düşünce, yaşam tarzları ve kültürlerini yansıtarak şekillendirdikleri bir kavram olan "sohbet"le birlikte dost, arkadaş anlamında "musâhib"i de kullandıkları bilinmektedir. Bu tür kullanımlar farklı kelimelerle ifade edilmiş olsa da komşu kültürlerde de, Avrupa dillerinde de karşılıklarının bulunduğunu belirtmemiz gerekir; "colleague/collègue/ Kollege veya Kollegin...." ve bu kelimelerin samimiyetini ve sıcaklığını yansıtan "collegial" veya "collegiality", meslektaşların işbirliği içerisinde saygı ve dostça tavır ve konuşmaları anlamında bu kelimelere örnek olarak verilebilir. Zaten "üniversite" (universitas, college) dünyası ve yüksek eğitim tam da bu köken tavır ve zihniyet üzerine inşa edildiğinde modern bir üniversite niteliğini kazanmaya başlar.

Üniversite, araştırma ve Türkiye’de yüksek eğitim meselelerinin yanı sıra kendine özgü yapısıyla Osmanlı dünyası, entelektüel tarihin pek çok meseleleri, iktisadi zihniyeti ve anlayışı bu sohbetlerin bazı konularını oluştururken, bazen de edebiyat, müzik, özellikle klasik müzik ve sanat konulu sohbetlerimizin derinliğini ve çeşitliliğini burada ifade etmem mümkün değil. Tarihi övünmek için değil, kendimizi düzeltmek için öğrenme ve bilmenin öneminin yanı sıra para, şöhret ve makam peşinde koşmakla ilmin, bilimin ve araştırmanın uzlaşamayacağına dair çok çeşitli konu ve meseleleri bazen İSAM Kütüphanesi’nin kameriyelerinde kahve yudumlayarak, bazen de Aydos Orman’ında yürüyerek uzunca sohbetini yaptığımız kıymetli düşünme ve sohbet anları az değildir. Daha önce hiç fark etmediğim, daha doğrusu yeterince dikkatimi vermediğim ve bu nedenle de kaçırdığım bazı eserleri, özellikle edebi eserleri yeniden okumama ve düşünmeme yol açtığını itiraf etmeliyim. Söz gelimi Karamazov Kardeşler’de rahip Staretz Zosima, babasıyla yaşadığı kızgın bir tartışma sonucunda Dimitri Fyodoroviç’in ayaklarına acaba neden kapanmıştı? Bunu uzunca tartışmıştık. Muhteris, kadın düşkünü ve asalak babasını neredeyse öldürecek kadar ondan nefret etmek zorunda bırakılan bir oğlun çektiği acıların önünde mi rahip diz çökmüştü, yoksa gelecekte yaşayacağı pek çok acıların üstesinden gelmesini sağlayacak engin bağışlama gücünün şimdiden gelişmesi amacıyla mı ayaklarına kapanmıştı ve bu nedenle ayağa kalkarken “bağışlayın!” diyebilmişti? Dostoyevski’nin veya başka bir yazarın bu ve benzeri çarpıcı kurgu ve anlatımlarından, daha doğrusu duyularından hareketle günümüz toplumsal, kültürel veya bilimsel meselelerine geçiş yaparken veya başka bir konuyla bağlantı kurarken, Mehmet Hoca’mızla birlikte özgürce konuşmanın, tam ifadesiyle, uçuşa geçmenin veya analiz etmenin ne kadar ufuk açıcı ve heyecan verici olduğunu bu kısa yazıda ifade edemem.

Yıllar önceydi, Osmanlı düşünce dünyasında yapılı ve sistematik araştırma ve incelemelere girdiğim senelerdi. Bir defasında ciddi bir seminerin ortasında “saçma da olsa aklıma şöyle bir soru geliyor” diyerek söze başlamıştı bir katılımcı; Mehmet Hoca, “elbette, bazen saçmalayacağız ki, doğrusunu bulalım” diyerek ince bir tutumla muhatabına karşılık verdiği ve tartışmayı ona güç katarak başka bir aşamaya taşıma âlicenaplığını ortaya koyduğu anlara pek çok defa tanıklık etmişimdir. Muhatabı da sürpriz, fakat saçma olmayan, belki ilintisiz sorusunu cesaretle ortaya koyar, hocanın bu kucaklayıcı tavrı sayesinde sorusunu güvenle sorarken ana meseleyle de irtibatını kurma fırsatını elde ederek çok keyifli bir tartışma daima yaşanırdı. Öte yandan Mehmet Hoca’mızın gerek konferans,

gerekse sohbet anlarında kendine özgü bir anlatımla dile getirdiği fıkralar, hakkında konuştuğu veya düşündüğü konuya çok ayrı bir anlam ve değer katar-
dı. Ciddi bir zekâ terlemesi ve anlatım emeğiyle ifade ettiği bu fıkralar veya hikâyeler, Walter Benjamin'in ünlü *Storyteller*'daki hikâye anlatıcısı gibi, kendi deneyimlerini veya başkaları tarafından aktarılan deneyim ve anlatılarını alır, öyle bir ustalıklarla anlatırdı ki, hem kendisinin hem başkalarının hikâyesini veya yaşamışlıklarını, dinleyenlerin deneyimi haline getirecek şekilde ifade ederdi.

İnsanlar eserler ortaya koyar, ancak zamanla o eserler de yazarlarını, mimar-
larını veya sanatkarlarını ortaya koyar, şekillendirir; eserleri onları yazmaya baş-
larlar adeta. Bundan kaçamıyoruz. Peki eserlerinden, çalışmalarından hareketle
bir yazar, düşünür veya sanatkarın bütün dünyasını kavramamız, anlamamız,
tam portresini çıkarmamız mümkün mü? Elbette ki hayır. Onun konuşmasını,
ifade biçimini, bilgiyi paylaşım tarzını ve görgüsünü, kelimeleri tartıp ölçtükten
sonra kendine özgü bir anlam çerçevesinde anlatımını, düşünme sürecini, mu-
hakeme ve duyusunu, hayret ve tevazusunu, zarafetini, sesini ve hele beden dilini
eserlerinden anlayabilir miyiz? Bu soruya da olumlu cevap vermek pek mümkün
değil. Belki de bu nedenle bir âlimin ölümü, bir alemin ölümü gibi olduğu söy-
lenmiştir. Bir bilim insanı, düşünür vefat ettiğinde onunla birlikte bütün dün-
yası; konuşmasından tebessümüne, yazmasından yürümesine, dinlemesinden
tartışmasına, kavrayışından düşünmesine varıncaya kadar bütün evreni ufûl eder.

Mehmet Hoca da bütün evreniyle aramızdan ayrıldı. Ancak geride bırak-
tıklarıyla; eserleri, bilim dünyamıza katkıları, öğrencileri ve dostlarıyla varlığını
farklı bir mahiyette devam ettirmekte ve şüphesiz ettirecektir de.

Onu kendine özgü duyusu, düşünmesi ve zarafetiyle çok özleyeceğiz.

SEYFİ KENAN

Mehmet Hoca ile ufuk açıcı kurcalama anlarından biri (2014)